

Virgil CIOCÎLTAN

CHESTIUNEA STRĂMTORILOR ÎN POLITICA SULTANULUI OTOMAN MURAD II (1421-1451)

The Straits Question in the policy of the Ottoman Sultan Murad II (1421-1451)

Abstract: The foreign policy of sultan Murad II aimed, by speculating the Veneto-Genoese adversity, to preserve, by means of the Ligurian Republic, his control over the port of Gallipoli, a strategic point that represented “the key of the Straits”. The Genoese support, received in difficult circumstances such as the Ottoman civil war or confrontations against anti-Ottoman coalitions, allowed sultan Murad II to keep his hand on Roumelia, to intervene firmly in Anatolia and, due to the mobility of the troops transported on Genoese vessels from the Asiatic bank of the Bosphorus to the European one, to gain the victory of Varna (November 10, 1444) and to continue his expansionist policy in the Balkans. The alternation of diplomacy and force allowed Murad II to rebuild the unity of the Ottoman Empire, to consolidate its strength in relation to the Christian powers, to extend its domination and boundaries in the Balkans and in Anatolia, where the Christian states led by local dynasts disappeared quickly following the Porte’s military campaigns.

Keywords: sultan Murad II, the Straits, the Ottoman Empire, Genoa, the Black Sea.

*

În timpul domniei lui Murad II a fost reluat programului expansiv după 20 de ani de stagnare, dar nu în formula „maximalistă” a lui Baiazid I, care mobilizase și solidarizase forțe superioare în cele din urmă puterilor statului otoman. Principiul de bază al politicii externe a noului sultan s-a materializat în disjungerea adversarilor, prin exploatarea, în limita posibilului, a rivalităților dintre aceștia. Alianța tradițională cu genevezii a atins pe acest fond maxima ei împlinire, în timp ce antagonismul cu venețienii a cunoscut manifestările cele mai acute din suta de ani care a precedat căderea Constantinopolului.

*

Trei ani de criză au urmat morții lui Mehmed I în 1421.

Începutul domniei lui Murad II, un tânăr de 17 ani, a fost marcat de un șir de probleme, care păreau resuscitate din vremea tatălui său. Chiar personajele

principale, care se opuseseră puterii centrale în timpul lui Mehmed I, au rămas aceleași.

Criza a fost declanșată îndată ce factorii de conducere ai Bizanțului l-au eliberat pe prințul Mustafa împreună cu asociatul acestuia, emirul Giuneid. Presați de Mehmed I, ei își găsiseră refugiu la Constantinopol, de unde au continuat să conspire cu bizantinii și cu venețienii împotriva lui Murad.

Constrâns de aripa războinică din conducerea imperiului, Manuil II l-a acceptat la 19 ianuarie 1421 coregent pe mult mai dinamicul său fiu, Ioan VIII, care socotea împreună cu partizanii săi că Bizanțul poate profita de pe urma luptelor intestinale ale împărăției otomane. Înainte de punerea în libertate, Mustafa a făcut o promisiune irezistibilă, anume că după alungarea lui Murad va ceda imediat Gallipoli bizantinilor. Contraoferta lui Murad de a menține pacea și *status quo*-ul în schimbul trimerii la Constantinopol a 20.000 de ducați de aur și a 12 tineri din protipendada otomană ca ostatici, precum și de a ceda împăratului hinterlandul cetății Gallipoli¹ a fost respinsă. Manuil a pledat pentru acceptarea acestei propuneri și, deci, pentru continuare coexistenței pașnice a Bizanțului cu Poarta până când Occidentul va reuși să-și mobilizeze forțele în vederea combaterii turcilor. Ioan VIII și adepții săi impetuoși au respins însă această soluția moderată, ceea ce l-a determinat pe Manuel să i se adreseze resemnat succesorului său: „Fă ce vrei, fiul meu, pentru că eu sunt bătrân și aproape de moarte; împărăția și tot ce ține de ea ți le-am lăsat ție, așa că fă ce vrei”². Tânărul basileu cu privirea ațintită asupra cetății Gallipoli, nadă pe care i-o purtase pe sub nas Mustafa³, își imagina că înfruntările din lumea otomană vor duce la o împărțire a puterii, fapt care va înlătura sau măcar va reduce presiunea asupra Bizanțului⁴.

Mustafa a promis concomitent venețienilor că le va ceda jumătate din încasările vamale de la Gallipoli și fâșia de litoral mărginită de acest port și de Salonic, împreună cu alte teritorii. În intenția de a ține două fiare pe foc, senatul a negociat în paralel cu Murad chestiunea exportului de grâne din ținuturile otomane și recunoașterea vechilor tratate⁵.

Coîmpăratul Ioan VIII Paleologul și adepții săi au constatat foarte curând că făcuseră un calcul politic greșit. De îndată ce în jurul celor doi disidenți s-a strâns oaste, compusă ca în 1415-1416 din elemente antifeudale, Mustafa i-a comunicat lui

¹ Laonici Chalcocondylae, *Historiarum demonstrationes*, vol. II, rec. E. Darkó, Budapestini, 1927, 1 și urm.

² J. W. Barker, *Manuel II Palaeologus (1391-1435): A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick, 1969, p. 356.

³ E. Werner, *Die Geburt einer Großmacht – Die Osmanen (1300-1481). Ein Beitrag zur Genesis des türkischen Feudalismus*, Berlin, 1985, p. 246: „Johannes startete wie gebannt auf Gallipoli, das ihm Mustafa als Lockspeise vor die Nase hielt”.

⁴ L. Chalcocondylae, *Historiarum demonstrationes*, vol. II, 3; J. W. Barker, *Miscellaneous Genoese Documents on the Levantine World of the Late Fourteenth and Early Fifteenth Centuries*, în „Byzantine Studies/Études byzantines”, VI, nr. 1-2, 1979, pp. 355-357; E. Werner, *op. cit.*, p. 246; potrivit lui H. İnalcık, *Gelibolu*, în *Encyclopaedia of Islam*, vol. II, Leiden, 1960, p. 985, nici unul dintre rivali nu a fost dispus să cedeze controlul asupra bazei de la Gallipoli.

⁵ F. Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie*, vol. II, Paris, 1959, nr. 1825, nr. 1943, nr. 1948, nr. 1980; E. Werner, *op. cit.*, p. 246.

Ioan VIII că pentru el sunt prețioase pacea și prietenia cu împăratul, dar că nu îi va putea ceda niciodată Gallipoli; mai bine încalcă jurăminte solemne, decât să procedeze împotriva lui Allah și să dea pe mâna unor nemernici musulmani pioși; poporul său este ales de Dumnezeu și nu ar suporta ca el, sultanul, să permită intrarea împăratului în cetate; toată strădania lui se va îndrepta în viitor spre cuprinderea de noi orașe și cetăți⁶.

Rumelia l-a recunoscut pe Mustafa sultan, partizanii săi cei mai de nădejde fiind beii de frontieră⁷, în timp ce doar ienicerii și ulemalele îi rămăseseră fideli lui Murad⁸. Acesta din urmă a beneficiat însă de susținerea genovezilor, crucială în anumite momente ale confruntării cu adversarii săi din interiorul statului otoman.

O cronică bizantină anonimă a reținut din aceste desfășurări complexe doar faptul că Murad a ieșit în februarie 1422 din Gallipoli împreună cu o oaste genoveză, l-a ucis pe Mustafa și a devenit suveran⁹. Benedetto Emo, bailul venețian la Constantinopol, l-a informat tot sintetic, dar cu amănunte suplimentare la 22 februarie 1422 pe ducele Cretei că Mustafa a trecut cu 12.000 de călăreți și 5.000 de pedestrași în Asia Mică, în timp ce genovezii armau patru vase pentru a-l trece pe Murad în Europa¹⁰.

Genovezul Giovanni Adorno, arendaș al mahonei din Focea Nouă, a pus la dispoziția lui Murad II în 1421 o flotilă și un corp de oaste numeros pentru a-l combate pe uzurpatorul Mustafa, pe care tocmai îl învinsese în Asia Mică. Cu ajutorul ambarcațiunilor genoveze, sultanul a putut trece în Europa, unde contingentul oferit de Adorno a luat parte activ la cucerirea cetății Gallipoli și a însoțit apoi oastea sultanală victorioasă până la Adrianopol. Ca recunoștință pentru ajutorul atât de oportun, Murad l-a răsplătit imperial pe binefăcătorul său genovez: Giovanni Adorno a primit 27.000 de piese de aur, dreptul viager de a încasa veniturile vamale la Noua Focea și de a stăpâni fortăreața de la Peritherion, localitate situată pe țărmul tracic, la vest de Enos. Prin această cesiune teritorială, comerțul genovez a dobândit un punct de sprijin deosebit de avantajos¹¹. Intervenția genovezilor în favoarea lui Murad nu a fost un episod ocazional, izolat¹². Peste câțiva ani, în 1424, va proceda identic Percivalle Pallavicini, succesorul lui Giovanni Adorno¹³.

⁶ Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341-1462)*, ed. V. Grecu, București, 1958 (Scriptores byzantini, I), pp. 154-156; E. Werner, *op. cit.*, p. 247.

⁷ Halil İnalcık, *Imperiul Otoman: epoca clasică 1300-1600*, ed. M. Maxim, București, 1996, p. 63.

⁸ *Ibidem*; T. Gemil, *România și otomanii în secolele XIV-XVI*, București, 1991, p. 103.

⁹ E. Mioni, *Una inedita cronaca bizantina (dal Marc. gr. 595)*, Bologna, 1981 (extras din „Rivista di Studi Bizantini e Slavi”, I, 1981=*Miscellanea Agostino Pertusi*, vol. I, pp. 71-86), p. 76 (original grec), p. 83 (traducere italiană).

¹⁰ „(...) quatuor naves Januensium armate erant pro traiciendo Morath-beim in Greciam” (N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XV^e siècle*, vol. I, Paris, 1899, p. 316).

¹¹ Vezi pe larg W. Heyd, *Histoire du commerce du Levant au Moyen Âge*, II, Leipzig, 1936, pp. 278-279; O. Cristea, „Anotimpurile” venețiene: *cronica unei hegemonii eșuate*, în *Marea Neagră. Puteri maritime – puteri terestre (sec. XIII-XVIII)*, vol. editat de O. Cristea, București, 2006, pp. 97-98.

¹² Vezi V. Ciocîltan, *Bazele alianțe otomano-genoveze din 1352*, în *Marea Neagră. Puteri maritime – puteri terestre, passim*.

¹³ Vezi mai jos.

Nu numai genovezii de pe coasta de vest a Asiei Mici și-au arătat prompt atașamentul față de proaspăt înscăunatul sultan, ci și compatrioții lor de la Bosfor. Anumiți membri ai coloniei din Pera au împins servilismul față de Murad atât de departe, încât i-au cerșit în 1421 materiale și bani pentru a edifica un turn foarte înalt, de care au promis că vor atârna însemnele sale heraldice. Guvernul din metropolă a blamat sever această atitudine nedemnă¹⁴.

După victoria dobândită în 1422 cu ajutor genovez asupra unchiului său Mustafa, pe care l-a executat, și asupra lui Giuneid, care s-a refugiat în Anatolia, Murad a hotărât măsuri de represalii împotriva celor care s-au aflat la originea răului, anume bizantinii, a căror capitală a fost asediată în vara anului 1422.

Murad a însărcinat cu organizarea blocadei pe unul dintre cei mai de seamă reprezentanți al protipendadei militare otomane, Mihaloğlu, care a ținut încercuită metropola de la Bosfor și a bombardat-o cu tunuri mari între 10 iunie și 24 august¹⁵. Asaltul general executat după sosirea lui Murad în 22 august a eșuat și blocada a trebuit să fie ridicată, întrucât sultanul a fost chemat în Anatolia, unde a trecut în 6 septembrie, pentru că acolo se răsculase fratele său, Mustafa cel Tânăr¹⁶.

Singurii care puteau sări în ajutorul asediaților erau venețienii, care se aflau însă într-o situație ingrată, întrucât doreau deopotrivă să-și mențină pozițiile în Constantinopol, dar și în teritoriile otomane. Senatul venețian a ordonat la 26 august 1422 bailului din capitala bizantină să-l anunțe pe împărat că până în vara viitoare nu pot fi trimise ajutoare și să-i recomande să se adreseze în acest scop „genovezilor, ospitalierilor sau altora”; de asemenea, înaltul reprezentat al republicii trebuia să-și ofere bunele oficii ca mediator între Manuil și Murad, basileul fiind invitat să renunțe la orice act provocator¹⁷.

Trecerea lui Murad în Anatolia la începutul lui septembrie 1422 pentru a lichida insurgența lui Mustafa cel Tânăr nu a înlăturat pericolul care plana asupra Constantinopolului. Papa Martin V (1417-1431) l-a însărcinat pe generalul Ordinului Franciscan, Antonio della Massa, să-i sondeze pe venețieni în privința organizării unei noi cruciade. Destul de rezervat, senatul s-a angajat să participe doar cu trei galere și numai dacă alte state vor contribui cu 10 vase. Inițiativa papală s-a risipit încă o dată în vânt¹⁸.

De dificultățile începutului de domnie a lui Murad II au încercat să profite toți adversarii Porții, mai norocoasă între ei fiind Veneția. În timpul asediului Constantinopolului, conducerea republicii a început negocieri cu bizantinii pentru

¹⁴ W. Heyd, *op. cit.*, vol. II, p. 278.

¹⁵ H. İnalcık, *Imperiul Otoman*, p. 63, p. 67.

¹⁶ N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 324, nota 1; E. Mioni, *op. cit.*, pp. 83-84; M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Venezia e la ripresa dell'espansione ottomana al tempo di Murad II*, în „Il Veltro. Rivista della Civiltà italiana”, XXIII, nr. 2-4, 1979, p. 76; depășită de evenimente a fost informația transmisă de raguzani lui Sigismund de Luxemburg la 14 octombrie 1422: „*De Teucris dicitur quod expugnant civitatem Constantinopli contra imperatorem et quod ab ipso imperatore et gentibus suis conflictum maximum acceperunt*” (N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. III, Paris, 1902, p. 206).

¹⁷ Situația fiind însă incertă, ambasadorul Stefano Contarini a primit instrucțiuni și pentru pace și pentru un eventual război cu turcii (N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 323; M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *op. cit.*, p. 76).

¹⁸ *Ibidem*, p. 77.

Salonic și pentru Moreea. În vara anului 1423, Manuil II a cedat Veneției marele oraș-port, aflat atunci sub blocadă otomană¹⁹.

Temându-se că reacția sultanului provocată de acest act ar putea conduce la un nou asalt asupra Constantinopolului, a cărui cucerire ar antrena și căderea Perei, genevezii s-au străduit să stabilizeze situația la Strâmtoare, în primul rând prin pacificarea relațiilor otomano-bizantine. Ei au recomandat moderație maximă lui Ioan VIII Paleologul și l-au sfătuit să caute să se înțeleagă cu Murad, fiindcă prezența sa la Veneția, care tocmai pregătea o flotă împotriva turcilor, îl putea provoca pe sultan să atace din nou Constantinopolul²⁰.

Venețienii au constatat în 1423 că după dispariția lui Mustafa puterea lui Murad a crescut vertiginos și că biruitorul intenționa să cucerească capitala bizantină. Pentru a preveni acest dezastru, guvernul republicii preconiza într-o scrisoare adresată papei organizarea comună a apărării metropolei de la Bosfor, puterile creștine urmând să trimită zece galere în acest scop, Veneția trei²¹. Într-o scrisoare din 4 martie 1423, papa Martin V le-a comunicat florentinilor că un franciscan i-a adus vestea că există primejdia ca orașul să intre în puterea otomanilor²².

Ecourile asediului capitalei bizantine din 1422 au ajuns și în Asia Mică, unde a amintit principiilor turci din Anatolia veleitățile imperiale ale lui Baiazid, care se manifestaseră atât de dezastruos pentru propriile lor stăpâniri. Îngrijorați că Murad II ar putea resuscita politica agresivă a bunicului lor și ar anula, deci, rezultatele „păcii westfalice” instituite de Timur Lenk în Anatolia, beii din Asia Mică l-au incitat pe fratele său mai mic, Mustafa, să se revolte și să ia cu asalt Brusa. Murad II a ridicat asediul Constantinopolului, a trecut Strâmtoarele și l-a învins pe fratele său la 20 februarie 1423. Susținătorii săi au fost și ei supuși la represalii, belicurile din vestul Anatóliei fiind desființate, iar teritoriile lor alipite statului otoman. De această soartă au scăpat însă geandarizii și karamanizii. După pacificarea în acest chip a Anatóliei, sultanul s-a concentrat iarăși asupra problemelor din Rumelia²³.

¹⁹ Barak pașa, fiul lui Evrenos beg, a asediat în iunie 1422 Salonicul, al doilea oraș ca importanță al Bizanțului, așezat la întretăierea liniilor de comunicație est-vest și nord-sud, deosebit de valoroase din punct de vedere comercial (Ducas, *Istoria turco-bizantină*, p. 239); metropola Macedoniei își pierduse parțial importanța economică pentru venețieni, deoarece otomanii o blocaseră dinspre uscat (M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *op. cit.*, p. 78); trecerea Salonicului în stăpânirea republicii a agravat antagonismul veneto-otoman și a accentuat în anii următori propensiunea Veneției pentru cruciadă (Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, în *Balkanica Posnaniensia. Acta et Studia*, vol. VIII, Poznan, 1997, p. 31=idem, *La mer Noire, carrefour des grandes routes intercontinentales, 1204-1453*, București, 2006, pp. 276-289).

²⁰ Murad, „*qui videret suarum rerum desperationem, faciliter, ut sepe faciunt desperantes, posset de urbe Constantinopoli disponere sicut pridie de Tessalonica fecit*” (N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 360; W. Heyd, *op. cit.*, vol. II, p. 278, nota 6).

²¹ Ei au observat că „*... et potentiam suam extendit ad capiendum civitatem Constantinopolis*” (N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 336).

²² „*... periculum esse, nisi provideatur, ne dicta civitas [=Constantinopol] veniat sub potestate Teucrorum*”, ea fiind „*propugnaculum adversus Infideles*” (*ibidem*, vol. III, p. 215).

²³ H. Inalcık, *Imperiul Otoman*, pp. 63-64.

Exercitate conjugat, presiunile din Anatolia și din Rumelia și – mai ales – teama că împăratul Manuil II ar putea proceda cu Constantinopolul cum procedase cu Salonicul, adică să-l cedeze venețienilor, l-a convins pe Murad să încheie o pace cu împăratul la 22 februarie 1424²⁴. Prin acest tratat, Bizanțul a renunțat la teritoriile de la Marea de Marmara și de pe coasta de vest a Mării Negre, dobândite de la Soliman în 1403²⁵; tributul a fost fixat la 300.000 de akcele anual; în schimb, sultanul s-a angajat să nu-i asedieze capitala²⁶. Concomitent, Murad a făcut pace și cu beii anatolieni, astfel că și-a putut concentra forțele asupra unui singur obiectiv: Salonicul.

*

La originea războiului otomano–venețian din intervalul 1423-1430 s-a aflat Salonicul, cedat în 1423 de bizantini Republicii Sf. Marcu. Senatul a sperat și s-a străduit în consecință să ajungă la o soluție negociată cu Murad în această chestiune, dar așteptările i-au fost înșelate.

Cu toate că până la cucerirea lui în 1430, metropola Macedoniei a rămas principalul punct de fixație al conflictului²⁷, Salonicul a fost conexas de la bun început cu Gallipoli, al doilea focar al disputelor: din primul an al înfruntărilor, talasocrația venețiană a replicat la asalturile terestre ale turcilor asupra Salonicului cu atacuri navale împotriva cetății-cheie a Dardanelelor, bază strategică de însemnătate vitală pentru statul otoman²⁸.

Astfel, de îndată ce câteva vase venețiene au fost capturate de turci, Silvestro Mocenigo, comandantul unei escadre însărcinate de senat cu recuperarea

²⁴ Acordul a fost negociat de Sphrantzes; Zancaruolo îi amintește principalele clauze: robii luați în război vor fi restituiți; sultanul poate recruta contra cost trupe la Constantinopol; tributul anual al Bizanțului către Înalta Poartă a fost fixat la 100.000 de ducaci; Marino Sanudo pretinde că Murad a consimțit să încheie această pace sub presiunea flotei comandate de amiralul Pietro Loredano, învingătorul flotei turcești în 1416; Zancaruolo consideră și el că sultanul a fost presat, dar nu de venețieni, ci de pregătirile de război ale emirului de Karaman (N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 360, nota 1, nota 2).

²⁵ H. İnalcık, *Imperiul Otoman*, p. 64.

²⁶ F. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*, vol. V, (1341-1453), München–Berlin, 1965, nr. 3412, nr. 3413, nr. 3314; E. Werner, *op. cit.*, p. 250.

²⁷ N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 429; M. M. Alexandrescu–Dersca Bulgaru, *op. cit.*, pp. 77-78, p. 81.

²⁸ N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 374; idem, *Geschichte des osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, vol. I, *Bis 1451*, Gotha, 1908, p. 401; F. Thiriet, *Régestes*, vol. II, nr. 1931, nr. 1949; H. İnalcık, *Gelibolu*, p. 984; ca punct strategic, Gallipoli era destinat să controleze deopotrivă relația nord-sud, adică trecerea de pe un continent pe celălalt (vezi privitor la însemnătatea acestui cap de pod considerațiile contemporanilor în V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 11 și urm.), vizirul Baiazid a rostit o cuvântare, evident fictivă, în care apare însă o întrebare retorică cât se poate de concludentă pentru această funcție de control al traficului maritim: „Sau poate nu știți că Gallipoli și vadul de acolo este cheia dintre Răsărit și Apus, dintre Marea Egee și cea Neagră?” (Ducas, *Istoria turco-bizantină*, p. 188; K. Fleet, *Early Turkish naval activities*, în „Oriente moderno”, n. s., XX (LXXXI), nr. 1, 2001, p. 135); în timpul războiului otomano–venețian, Signoria a fost hotărâtă să cucerească Gallipoli, ca în 1402 și 1444 (H. İnalcık, *The Question of the Closing of the Black Sea under the Ottomans*, în „Archeion Pontou”, XXXV, 1979, p. 81); Murad II dispunea în 1442 de o flotă de 60 de nave la Gallipoli și între 80 și 100 de vase ușoare pe Dunăre (H. İnalcık, *Imperiul Otoman*, p. 67).

lor, a executat la Gallipoli o veritabilă acțiune de comando: el a rupt „palisada” și a pătruns în portul interior al amintitei cetăți, dar, în cele din urmă, a fost constrâns să se retragă²⁹. Obiectivul imediat al acestei incursiuni a fost distrugerea flotei otomane, deși capturarea portului și a cetății a fost și a rămas ținta prioritara³⁰. Cât de apăsătoare a fost această primejdie pentru conducerea împărăției turcești, reiese din faptul că Murad a dispus distrugerea turnului edificat cu ajutor genovez la Lampsaki de sultanul Soliman la începutul secolului pentru a nu fi capturat de venețieni³¹.

Guvernul venețian a încercat să reglementeze diferendul și pe calea tratativelor, îmbinate cu ingrediente militare. Astfel, senatul a trimis la 4 aprilie 1424 pe Pietro Loredano, căpitan general al mării, să negocieze cu Murad pacea: să-i ofere 100.000 sau chiar 200.000 de ducăți anual, cu condiția să renunțe la Salonic, pe care îl posedă venețienii „*et non intendimus dererlinguere*”. Pentru a face presiuni asupra sultanului, ambasadorul avea instrucțiuni să blocheze cu flota pasajul otomanilor la Gallipoli, să încurajeze rebeliunea unui nepot al sultanului, Ismail, și să inițieze tratative cu beiful din Karaman, Ibrahim³².

Un prilej de a pune în dificultate pe sultan s-a ivit pentru republică în același timp. Senatul venețian a ezitat la începutul anului 1424 să dea curs cererii emirului Giuneid, refugiat la Psili (Ipsili, în regiunea Smirna) cu 3.000 de călăreți, după ce pierduse Altoluogo, de a fi transportat împreună cu oamenii săi la Salonic pentru a lupta împotriva lui Murad. Abia după ce presiunea otomană asupra orașului, în Modon și Coron a crescut și mai mult, guvernul republicii a dat puteri depline lui Pietro Loredano să negocieze o alianță cu Giuneid, dispus să plătească 5.000 de ducăți pentru transportul trupei sale Gallipoli. În caz de victorie, se angaja să lase venețienilor jumătate din veniturile vamale ale Salonicului împreună cu alte drepturi asupra orașului și, în deplină proprietate, litoralul Mării Egee între amintitul port al Macedoniei și Gallipoli. Blocarea lui Giuneid la Psili cu ajutorul galerelor din Lesbos și din Chios, închiriate de genovezi lui Murad, și înfrângerea fiului lui Giuneid la Akhisar, au determinat senatul să-l trimită pe Fantin Michiel, succesorul lui Pietro Loredano, în fruntea unei flotile la Psili și la Dardanele pentru a tăia legătura otomanilor peste Strâmtoare, apoi să-l aducă pe emir la Salonic. În instrucțiunile primite de noul căpitan general al mării în martie 1425, senatul a precizat atitudinea pe care trebuia să o adopte: cu toate că a prevăzut și un conflict cu genovezii, aliații lui Murad³³, senatul nu a abandonat ideea de a ajunge la un acord cu sultanul, fiind dispus să mărească tributul, cu condiția ca negustorii republicii să se poată aproviziona în teritoriile otomane³⁴.

Guvernul venețian a reluat în martie 1425 chestiunea Giuneid și în instrucțiunile date lui Fantin Michiel s-au făcut precizări privitoare la atitudinea pe

²⁹ N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, pp. 505-506; H. İnalcık, *Gelibolu*, p. 984.

³⁰ N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, vol. I, p. 409; F. Thiriet, *Régestes*, vol. II, nr. 2189, nr. 2212; H. İnalcık, *Gelibolu*, p. 984.

³¹ *Ibidem*.

³² N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, pp. 363-364; M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *op. cit.*, p. 79.

³³ N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 396.

³⁴ M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *op. cit.*, p. 79.

care trebuia să o adopte dacă la asediul otoman al cetății Psili, unde se afla emirul Giuneid, participau dinspre mare genovezi: căpitanul urma să-i invite pașnic să se retragă, arătându-le că Veneția se afla în relații bune cu Genova și cu aliatul ei, ducele milanez, și să-i avertizeze să nu se amestece în războiul pe care republica îl ducea pentru întreaga creștinătate; dacă nu se vor conforma, vor fi tratați ca inamici, aidoma otomanilor; după îndeplinirea acestei misiuni, Fantin Michiel va merge la Gallipoli, va bloca pasajul turcilor și va încerca să ajungă la negocieri de pace cu sultanul³⁵.

Această misiune nu a fost dusă la îndeplinire pentru a nu periclita tratativele concomitente cu Sarugea, subașaul otoman al cetății Gallipoli. Giuneid a fost, așadar, lăsat în voia sorții sau, mai exact, pe mâna genovezilor și a sultanului. Învins în 1415 de Mehmed I cu ajutor genovez și ioanit³⁶, fostul emir din Smirna a fost din nou biruit după zece ani de Murad II tot cu sprijin genovez. Percivalle Pallavicini, succesorul lui Giovanni Adorno în demnitatea pe care o deținuse în Noua Focee, l-a blocat dinspre mare cu trei galere închiriate din Chios, în timp ce 50.000 otomani îl asediau dinspre uscat pe principele turc, refugiat acum în castelul Psili pe coasta micrasiatică în dreptul insulei Samos³⁷.

Când notarul venețian Giovanni Bonito s-a dus însă la Adrianopol pentru confirmarea acordului încheiat cu Sarugea a fost arestat și azvârlit în închisoare³⁸. Pentru a marca intransigența în chestiunea Salonicului, Murad a dispus, de asemenea, noi incursiuni în teritoriile venețiene: castelanii din Coron și Modon s-au plâns în aprilie 1425 lui Fantin Michiel, urmașul lui Pietro Loredano în funcția de căpitan general al mării, de incursiunile de jaf ale otomanilor. S-au luat măsuri de represalii³⁹.

Dificultățile războiului cu turcii i-au determinat pe venețieni să încerce o apropiere de Ungaria, aflată și ea de la revenirea lui Sigismund de Luxemburg în 1424 la frontul dunărean în căutare de aliați împotriva otomanilor. Regele a propus la sfârșitul lui octombrie 1425 senatului venețian constituirea unei ligi antiotomane, oastea unguerească urmând să opereze pe uscat, galerele republicii *per mare et Danubium* și a dat asigurări că nu va face pace separată cu turcii. Guvernul Veneției a răspuns că este gata să blocheze Strâmtoarele, când Sigismund va ajunge cu oastea în preajma lor⁴⁰.

Interesați în realizarea unei alianțe ungaro–venețiene antiotomane au fost și bizantinii. Urmând exemplul tatălui său Manuil II, împăratul Ioan VIII Paleologul își

³⁵ N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, pp. 392-393, p. 396; M. M. Alexandrescu–Dersca Bulgaru, *op. cit.*, p. 79.

³⁶ W. Heyd, *op. cit.*, vol. II, p. 278.

³⁷ Ducas, *Istoria turco-bizantină*, p. 194; W. Heyd, *op. cit.*, vol. II, p. 279.

³⁸ M. M. Alexandrescu–Dersca Bulgaru, *op. cit.*, pp. 80-81.

³⁹ N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 391.

⁴⁰ Venețienii au fost dispuși, ca în 1396, și în 1425 să-l sprijine pe Sigismund de Luxemburg, dacă cruciata se punea în mișcare; ei s-au oferit să blocheze tranzitul turcilor de pe un continent pe altul la Gallipoli. În anii următori, galere venețiene au continuat să supravegheze activitatea otomanilor în Dardanele (N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, pp. 409-410, p. 434, p. 490; Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, pp. 30-31, p. 35).

oferise încă din anul precedent, 1424, bunele oficii în nădejdea că întreprinderea lor comună îi va salva patria⁴¹.

În primii ani ai războiului otomano-venețian, genevezii și-au păstrat cursul politic tradițional, rămânând și acum alături de aliații ei de dată veche, turcii osmanlâi. Ei i-au notificat în 1424 lui Sigismund, care încercase să-i atragă în coaliția împotriva Porții că în nici un caz nu vor putea fi determinați să ajungă la dușmănie cu turcii⁴². Într-o scrisoare din 1 februarie a aceluiași an, membrii guvernului genevez și-au exprimat satisfacția că un compatriot a obținut de la sultan dreptul de a reconstrui fortăreața Simiso de pe țărmul nordic al Asiei Mici⁴³. Grija de a păstra aceste bune relații a rămas aceeași și în anii următori: în instrucțiunile date la 5 mai 1428 de conducerea comunei solului trimis la Murad se preciza că pentru a evita cheltuielile insuportabile în Levant și a asigura liniștea locuitorilor din acele părți singurul mijloc era de a căuta prin orice mijloc menținerea păcii cu sultanul⁴⁴.

Opțiunea politică a Genevei nu putea să nu altereze raporturile bilaterale ale celor două republici maritime: guvernul venețian și-a avertizat la 10 mai 1425 supușii aflați în Pera să fie cu ochii în patru, pentru că genevezii, aliați ai turcilor, pot deveni periculoși⁴⁵.

Începând cu anul 1427, influența ungurească în nordul Peninsulei Balcanice a crescut simțitor, simultan cu declanșarea conflictului cu Înalta Poartă, în urma deschiderii succesiunii la conducerea Serbiei și a instalării lui Dan II pe tronul Țării Românești⁴⁶.

Contactele diplomatice între curtea regală din Buda și Veneția s-au intensificat în acest context. Senatul venețian a răspuns favorabil la 8 octombrie 1428 propunerilor lui Gaspar Schlick, protonotarul lui Sigismund de Luxemburg: între altele, republica admitea termenul de cinci ani pentru armistițiu, iar dacă regele va pleca în persoană împotriva turcilor sau, în absența sa, va fi trimisă o armată puternică *ubicumque inter Danubium et Mare*, flota venețiană va păzi Strâmtoarele, Gallipoli și celelalte, cu condiția ca senatul să fie avertizat din timp, întrucât galerele nu pot fi însă ținute în Strâmtoare de la mijlocul lui noiembrie *usque per totam hyemem*⁴⁷.

Lucrurile au luat însă o turnură neașteptată după eșecul lui Sigismund, din toamna anului 1428, de a redobândi cu mijloace militare cetatea Golubač de pe malul sârbesc al Dunării, cucerită de curând de turci, întrucât regele Ungariei s-a

⁴¹ N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, pp. 350-353; Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 31.

⁴² „... quod ulla ratione posset nos inducere in discordiam vel imicitiam cum Turcis” (Archivio di Stato di Genova, ms. 652, p. 13, apud Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 33).

⁴³ „... Batistam [sic!] Vayrolum a potentissimo Morat Bei obtinuisse rehedificari posse oppidum Simisso (...)” (N. Bănescu, *Archives d'État de Gênes. Officium provisionis Romaniae* (I), în „Revue des études Sud-Est européennes”, IV, nr. 3-4, 1966, p. 576).

⁴⁴ „... providere omni via de habendo pacem cum Turcho” (N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, pp. 471-472).

⁴⁵ *Ibidem*, p. 396.

⁴⁶ H. İnalcık, *Imperiul Otoman*, p. 64.

⁴⁷ N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, pp. 504-505.

resemnat să negocieze un armistițiu pe trei ani cu turcii. Gheorghe (Đorđe) Branković a fost recunoscut conducător al statului, care va îndeplini funcția de tampon între ungurii din Belgrad și otomanii din Golubač⁴⁸. Închiderea frontului de la Dunăre, consacrată prin acest acord, care a făcut caducă înțelegerea similară cu Veneția⁴⁹, a fost de fapt o încercare a lui Sigismund de a face din nevoie virtute, anume pentru a se putea întoarce cu toată greutatea împotriva regelui Poloniei, Vladislav Jagello, și a îl constrânge să procedeze la desființarea și împărțirea Moldovei, potrivit tratatului de la Lublau⁵⁰. Deși a promis conducerii republicii Sf. Marcu în 1425 că nu va încheia o pace separată cu sultanul⁵¹, monarhul de la Buda a calculat cu satisfacție că retragerea Ungariei din războiul cu otomanii va îngădui Porții să se prăvălească cu toată forța asupra Veneției, a cărei litigiu cu coroana Sf. Ștefan pentru coasta dalmată nu reușise să-l tranșeze favorabil numai cu puterile statului său⁵².

Socotelile lui Sigismund de Luxemburg în această privință au fost corecte: contribuția sa la trecerea Salonicului din proprietate venețiană în patrimoniul Porții în 1430 este de netăgăduit.

Obstinația cu care Murad II a râvnit Salonicul – în contrast izbitor cu politica sa pașnică față de Constantinopol după 1422 – este dovedită de vigoarea și de perseverența campaniilor împotriva marelui oraș-port al Macedoniei.

Raguzanii l-au anunțat pe Sigismund de Luxemburg la 8 iunie 1427 că 50 de *fuste seu galee et galeotte* au părăsit Gallipoli și s-au îndreptat spre Salonic⁵³. La 4 aprilie din anul următor, senatul venețian a luat măsuri pentru apărarea insulei Negroponte și a Salonicului, deoarece se aflase *de potenti armata Turchi*, care a descins de curând *ad partes Nigropontis*. Flota trimisă de sultan număra, într-adevăr, *trà galie e galiote, da LXV in suxo*⁵⁴. Conducerea republicii a trimis apoi, la 15 mai 1429, o escadră în Strâmători ca să taie turcilor *passum Constantinopolis et passum Galipolis, simul et semel* pentru a-l constrânge pe sultan la pace. Sultanul se îndrepta în acest timp spre Salonic cu o flotă puternică⁵⁵. La 1 august 1429 a avut loc o bătălie sângeroasă între turci și venețienii la Gallipoli, două vase fiind capturate de turci. În noiembrie senatul a luat măsuri suplimentare pentru securitatea bastimentelor⁵⁶.

⁴⁸ E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I/2, 1346-1450, publicate de N. Densușianu, București, 1890, pp. 551-552, pp. 556-557; H. İnalcık, *Imperiul Otoman*, p. 64.

⁴⁹ Armistițiu încheiat de Sigismund de Luxemburg cu Veneția la 8 septembrie 1428 era valabil doar până în aprilie 1429 (*Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum Regno Hungariae*, ed. J. Gelcich, L. Thallóczy, Budapesta, 1887, p. 331; *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund*, 4. Abteilung: 1431-1433, ed. H. Herre, Gotha, 1905 (Deutsche Reichstagsakten, X), p. 114).

⁵⁰ Vezi mai sus; *Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae, 1376-1430*, ed. A. Prochaska, Cracoviae, 1892 (=Monumenta mediaevali aevi historica res gestas poloniae illustrantia, VI), pp. 818-819; V. Ciocîltan, *Raporturi moldo-lituaniene (1420-1429)*, în *România în istoria universală*, vol. III/1, Iași, 1988, p. 141.

⁵¹ Vezi mai sus.

⁵² V. Ciocîltan, *Raporturi moldo-lituaniene*, p. 141.

⁵³ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund*, p. 324.

⁵⁴ N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 471.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 490-491.

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 505-506.

Toate aceste operațiuni, ofensive și defensive, ale Veneției au fost în cele din urmă zadarnice: turcii au cucerit Salonicul la 29 martie 1430⁵⁷.

Emisarii republicii au ajuns după trei luni, la 7 iulie, la un acord de pace cu Hamza-beg, care a fost confirmat la 4 septembrie de Murad II cu următoarele stipulații de bază: în schimbul Salonicului, otomanii vor respecta posesiunile venețiene, precum Lepanto și orașele din Albania, pentru care venețienii vor plăti însă tribut; negustorilor venețieni li se recunoștea dreptul de a face comerț în imperiul otoman; Signoria renunța la clauza impusă navelor de război otomane de a nu ieși în Marea Egee⁵⁸.

Acest acord nu a fost în măsură să asigure stabilitatea în regiune.

*

În aprilie 1431, Genova, dependentă la această dată de ducatul de Milano, a fost atrasă în conflictul acestuia cu Veneția. Silită să declare la 8 ale lunii război rivalei ei tradiționale, Republica Ligură și-a avertizat coloniile orientale asupra primejdiei unei noi confruntări cu Veneția și le-a transmis ordinul de a adopta măsuri de apărare corespunzătoare⁵⁹.

Venețienii i-au atacat în apele lor teritoriale pe genezezi, unde au obținut o victorie la 8 august 1431 și tot în aceeași lună senatul a decis să îndrume o flotă spre insula Chios, poziție cheie a Comunei Ligure în regiune. Corpul expediționar venețian a început asaltul în noiembrie. Teama că genezezii din insulă nu vor fi capabili nici cu ajutorul compatrioților din Pera să facă față forțelor superioare ale adversarilor, a inspirat guvernului din metropolă hotărârea de a apela la aliații încercați, care erau turcii otomani: la 31 octombrie 1431, autoritățile din Genova au adresat un apel solemn în acest sens sultanului Murad II⁶⁰.

Scrisoarea începe prin evocarea legăturii strânse dintre republică și coloniile ei răsăritene cu bunicul și tatăl sultanului, Baiazid I și Mehmed I, precum și cu înaintașii acestora. Este înfățișată apoi primejdia generată de noua fază a agresivității venețienilor, manifestată îndeosebi prin intenția lor de a reconstrui fortificațiile în insula Tenedos și de a lua cu asalt pozițiile genezeze din Orient. Metropola, precizează în continuare mesajul adresat lui Murad II, a început pregătirile pentru a trimite o forță navală puternică în ajutorul coloniilor ei, dar, întrucât stăpânirile sultanului se aflau în vecinătatea așezărilor genezeze amenințate de venețieni, conducerea Genevei solicită suveranului otoman să acorde sprijin militar și furnituri

⁵⁷ M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *op. cit.*, p. 82.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 83; *An economic and social history of the Ottoman Empire*, vol. I, 1300-1600, vol. editat de H. İnalcık și D. Quataert, Cambridge (Mass.), 1994, p. 194.

⁵⁹ Pentru geneza și evoluția războiului, vezi Virginia Vasiliu, *Sur la seigneurie de „Teodoro” en Crimée au XVI^e siècle*, în „Mélanges de l'École roumaine en France”, IX, 1929, pp. 301-306 și Fr. Dupuigrenet Desrousilles, *Vénitiens et Génois à Constantinople et en mer Noire d'après une lettre de Martino de Mosto, baile à Constantinople, au baile et au conseillers de Negropont*, în „Cahiers du monde russe et soviétiques”, XX, nr. 1, 1979, pp. 111-122; Ș. Papacostea, *Genezezi și otomani în 1431-1434. Din istoria unei alianțe, în Istorie și diplomatie în relațiile internaționale. Omagiu istoricului Tahsin Gemil*, Constanța, 2003, p. 92.

⁶⁰ Textul scrisorii editat în N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, pp. 546-547; Ș. Papacostea, *Genezezi și otomani în 1431-1434*, p. 92.

de alimente conaționalilor lor aflați în primejdie. Cunosându-i puterea, *amplissimas vires imperii vestri*, guvernul genovez avea convingerea că sultanul îi putea ajuta doar „cu puțină trudă”. Mai cu seamă îngrijorătoare era perspectiva edificării fortificațiilor venețiene la Tenedos, tot atât de periculoase pentru posesiunile genoveze, cât și pentru puterea otomană. Navele genoveze, adaugă textul, au primit ordinul să stea la dispoziția sultanului pentru a conjura această amenințare. În concluzie, autoritățile conducătoare ale statului genovez recomandă „protecției” sale acele așezări „oricum ar evolua situația” și îi anunță sosirea unui trimis special, însărcinat să-i comunice informații pe care nu s-au încumetat să le aștearnă pe hârtie⁶¹.

Fidel pactului încheiat de predecesorii săi cu genovezii, probabil înnoit sau recunoscut de el însuși, Murad II a răspuns fără întârziere chemării aliaților săi genovezi⁶². Indiferent dacă a recurs la forță sau doar la amenințarea cu forță, efectele nu s-au lăsat așteptate: la începutul anului 1432 venețienii au abandonat asediul Chiosului, fără să renunțe însă la intenția de a submina în continuare pozițiile orientale ale Genovei⁶³.

În noua etapă a înfruntării, venețienii și-au concentrat eforturile în regiunea Strâmtorilor și în Marea Neagră. Acum însă, intervenția otomană în favoarea genovezilor s-a dovedit încă mai însemnată decât în 1431. Un izvor german din martie 1432 a consemnat astfel rezultatul unei ciocniri navale otomano-venețiene: „Turcii au scufundat multe galere și nave ale venețienilor în mare”, informație urmată de știrea „redobândirii” insulei Chios de către genovezi⁶⁴. Luptele între cele două talasocrații rivale au continuat la Bosfor în cursul anului 1432, fără rezultat decisiv⁶⁵.

La începutul anului 1433 s-a petrecut în Crimeea un eveniment care a amenințat să ruineze întregul sistem pontic genovez. Incitat de venețieni încă din anul precedent și sprijinit de tătarii din regiune, principele de Mangup a smuls controlului genovez portul Cembalo, pierdere percepută de coloniștii din Caffa ca pericol de moarte pentru interesele strategice și comerciale ale comunei. Spiritul de revoltă s-a extins și la alte puteri pontice. Trapezuntul, Bizanțul și, în cele din urmă, Moldova au încercat să folosească impasul grav în care se aflau genovezii pentru a recupera de la ei măcar o parte din beneficiile comerciale, mult diminuate de privilegiile acordate de voie sau de nevoie oaspeților liguri. Și în această nouă situație, sultanul i-a susținut activ pe aliații săi genovezi: intervenția flotei otomane a fost acum salutară⁶⁶.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 92-93.

⁶² N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 552.

⁶³ Ș. Papacostea, *Genovezi și otomani în 1431-1434*, p. 93.

⁶⁴ K. Forstreuter, *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen ordens an der Kurie*, vol. IV, 1429-1436, 1. Halbband: 1429-1432, Göttingen, 1973, p. 425; genovezii înșiși au înregistrat în aceeași vreme știrea scufundării unor vase venețiene de către turci (Ș. Papacostea, *Genovezi și otomani în 1431-1434*, pp. 93-94).

⁶⁵ *Ibidem*, p. 94.

⁶⁶ Idem, *Une révolte antigénoise en mer Noire et la riposte de Gênes (1433-1434)*, în idem, *La mer Noire, carrefour des grandes routes intercontinentales*, pp. 285-290, idem, *Genovezi și otomani în 1431-1434*, p. 94.

Împotriva Bizanțului, care, încurajat de evenimentele din Crimeea, s-a angajat deschis în acțiunea antigenoveză, turcii au organizat o acțiune navală la Constantinopol, coordonată cu o conjurație antiimperială a unor elemente de la periferia capitalei. Revolta a eșuat și, împreună cu ea, lovitura navală pregătită de Murad II⁶⁷.

De la Constantinopol însă escadra otomană s-a îndreptat din ordinul sultanului spre Marea Neagră⁶⁸. O relatare mai amănunțită, care a surprins direcțiile multiple și amploarea acțiunii, a lăsat Laonic Chalcocondil: „Dar Amurat a trimis după aceea trei nave asupra Colchidei [=Trapezunt] ca să pustiească țara și să robească orașul, dacă o să poată, și să se abată pe la Goția [=principatul de Mangup] și, oriunde ar acosta, să debarce și să prade țara. Și triremele plecând au debarcat în pământul Colchidei și, în cale când au ajuns la goți, au prădat țara și au făcut robi nu puțini. La întoarcere însă, flota a fost apucată de o furtună puternică și, vântul de nord bătând, a dus triremele spre Asia pe la Heraclea Pontică și, duse de vânt, unele dintre ele s-au prăpădit și au avut de îndurat o nenorocire ca aceasta”⁶⁹.

Desigur, intervenția flotei turcești în favoarea genovezilor nu a fost factorul decisiv care a permis republicii să-și salveze pozițiile pontice și egeene în anii 1431-1434. Meritul principal a revenit în această privință marelui efort naval întreprins în cursul anului 1434, efort care, restaurând controlul Caffei asupra așezării de la Cembalo, a înlăturat primejdia cea mai gravă pentru hegemonia comercială genoveză în nord-vestul Mării Negre. Dar, în așteptarea acestei acțiuni de mari proporții a cărei organizare cerea timp, intervenția flotei turcești a redus presiunea exercitată de adversarii Genovei asupra așezărilor ei din Strămtori și din Marea Neagră. Însăși înclinarea puterii otomane de parte genovezilor, după cum o recunoșteau chiar aceștia, a influențat în favoarea lor evoluția situației. Înlesnind genovezilor încă o dată apărarea cu succes a intereselor lor în spațiul egeano-pontic, alianța otomană și-a dovedit eficacitatea. Zece ani mai târziu, genovezii s-au achitat de datoria contractată, sprijinind lupta sultanului în situația critică în care s-a aflat în 1444, în timpul ofensivei forțelor creștine, încheiată cu dezastrul de la Varna⁷⁰.

*

Uniunea de la Florența a creat cadrul spiritual favorabil relansării cruciadei. Victoriile dobândite de Iancu de Hunedoara asupra turcilor în 1442 și 1443 au apropiat din nou pe venețieni de forțele creștine care se pregăteau să-i izgonească pe turci din Europa⁷¹.

⁶⁷ N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 560.

⁶⁸ O cronică venețiană a consemnat: „<...> et ando a Mar Mazor, verso Trebisonda, per veder di far danni in quelle bande, comme li fu commesso dal suo signore” (N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. I, p. 560; Ș. Papacostea, *Genovezi și otomani în 1431-1434*, p. 94).

⁶⁹ L. Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, București, 1958, p. 158; Ș. Papacostea, *Genovezi și otomani în 1431-1434*, p. 94.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 95.

⁷¹ Fr. Pall, *Le condizioni e gli echi internazionali della lotta antiottomana del 1442-1443, condotta da Giovanni di Hunedoara*, în „Revue des études Sud-Est européennes”, III, nr. 3-4, 1965, pp. 433-463; M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *op. cit.*, pp. 75-92; Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 31.

După cucerirea Salonicului în 1430, politica otomană în nordul Peninsulei Balcanice a devenit din nou activă și s-a soldat cu campanii dincoace de Dunăre în 1432 și 1438. După această din urmă lovitură împotriva Ungariei, Murad II a declarat în 1439 despotatul Serbiei provincie otomană, iar în anul următor turcii au încercat fără succes să-i alunge pe unguri din Belgrad și să cucerească orașul⁷².

Iancu de Hunedoara i-a învins în 1441 și 1442 pe invadatorii rumelioți în Transilvania și în Țara Românească, iar în anul următor armata ungurească aflată sub comanda sa a trecut Dunărea și a înaintat până la Munții Balcani, stârnind panică în rândul adversarilor săi otomani. Profitând de ocazie, karamanizii au ocupat teritoriul fostului principat Hamid. Angajat pe două fronturi, Murad a devenit conciliant și a semnat la Adrianopol un acord de pace cu Ungaria la 12 iunie 1444. Vladislav, regele ungar, și despotul Serbiei au ratificat tratatul la Szeged. Turcii au admis restaurarea despotatului sârbesc ca stat, iar ungurii s-au angajat să nu treacă Dunărea și să nu emită pretenții asupra Bulgariei⁷³.

Revenit în aceeași vară în Anatolia, sultanul a încheiat și cu beiful de Karaman un tratat la Yenişehir, prin care a renunțat la pretențiile asupra beilicului de Hamid⁷⁴.

Conducătorii forțelor creștine nu au respectat însă înțelegerea încheiată. În timp ce cruciații avansau în interiorul Peninsulei Balcanice în direcția Constantinopolului, grosul forțelor otomane în frunte cu sultanul se aflau blocate în Anatolia de flota creștină care luase poziții în Dardanele⁷⁵. Incapabile să folosească pasajul obișnuit de la Gallipoli, Murad II și-a îndreptat trupele spre Bosfor, unde ostilitatea Bizanțului se profila ca impediment major al trecerii în Europa. În lipsa unei flote capabile să se măsoare cu forțele navale ale adversarilor, sultanul părea condamnat să asiste neputincios la avansul armatei cruciate, pe care puținele trupe otomane lăsate în Rumelia după ce marea armată a trecut în Asia Mică pentru a-l combate pe beiful de Karaman nu puteau să-l stăvilească. În acest moment atât de critic pentru puterea turcească a intervenit providența întruchipată de genovezii din Pera, care i-au sărit în ajutor sultanului și l-au scos din gravul impas în care se afla: ei au transferat oastea otomană din Asia Mică în Europa⁷⁶.

Alianța dintre coloniștii liguri și Înalta Poartă a continuat în mod obișnuit și în anii care au precedat actul de „înalță trădare” a creștinătății. În 1437, o companie compusă exclusiv din genovezi, a arendat minele de alaun din Asia Mică, din Grecia și din Lebos, fapt care a pus-o în contact nemijlocit cu Murad II⁷⁷. Într-o scrisoare a bailului venețian din Negroponte din 17 octombrie 1441 către căpitanul din Creta se comunica un fapt extrem de caracteristic pentru colaborarea otomano–genoveză pe multiple planuri: la vasele care însoțeau galerele comerciale pentru a trece de

⁷² H. İnalcık, *Imperiul Otoman*, p. 65.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ În 1444, papa Eugeniu IV a trimis în Strâmțori o flotă, compusă, potrivit raportului unui pelerin anonim din Augsburg, care se afla atunci la fața locului, din șase galere din Veneția, patru din Candia, două din Negroponte și șase ale împăratului bizantin (W. Heyd, *op. cit.*, vol. II, p. 286, nota 2).

⁷⁶ Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, pp. 27-28.

⁷⁷ W. Heyd, *op. cit.*, vol. II, p. 286.

Gallipoli, anume la Lampsaki, au venit trei bărci otomane „*nelle qual in prima fò uno Zenovese renegado, al qual à nome Manco, que al presente l'è amiragio del Galipoli*”⁷⁸. Consecvent cu atitudinea sa fundamentală, guvernul Genovei s-a opus în 1442 proiectelor de cruciadă ale papei Eugeniu IV⁷⁹.

Cea mai de seamă mărturie în privința „păcatului” comis de genovezi în 1444 aparține lui Waleran de Wavrin, comandantul escadrei burgunde aflate în vara anului amintit în Strâmtori. Detașându-se de flota creștină însărcinată cu paza „vadului” de la Gallipoli, „*qui estoit le principal passage des Turcs*”, Wavrin s-a deplasat cu patru mari bastimente *au passage garder*, adică pentru a-l împiedica pe sultan să treacă peste Bosfor numeroasele efective concentrate pe țărmul anatolian, după ce încercase zadarnic să le transfere pe la Gallipoli⁸⁰. Peroții, care „*voulaient en tout favoriser le Turq à leur puvoir*”, au început prin a asigura legătura între Murad II și slabul contingent otoman de pe coasta europeană, apoi i-au procurat piese de artilerie cu care să bombardeze vasele cruciaților care încercau să-l împiedice să treacă Strâmtoarea; în sfârșit, fapt extrem de grav, i-au furnizat ambarcațiunile care au transbordat forțele terestre ale sultanului în Europa⁸¹.

Waleran de Wavrin nu este singurul care a înregistrat inițiativa genovezilor cu urmări fatale pentru întreprinderea cruciată. Prefăcându-se că nu poate să creadă versiunea acestei trădări atât de abominabile a cauzei creștinătății, papa Pius II a consemnat însă fapta. Potrivit zvonurilor care i-au parvenit, Murad a reuși să-și treacă trupele în Europa „*non sine magna Januensium infamia*”, deoarece, concret, „*et quaedam Januensium naves praebuisse transitum illis*”. Pentru acest act josnic, sultanul i-a răsplătit cât se poate de generos pe peroți: un ban de aur pentru fiecare turc trecut din Asia Mică în Europa⁸². O sursă otomană pare să confirme ajutorul dat lui Murad de „frânci”, care în cazul dat nu pot fi decât genovezii⁸³. Ea a fost preluată ca atare de cei dintâi istorici occidentali ai imperiului otoman⁸⁴. Urmașii lor moderni nu au pus la îndoială implicarea decisivă a genovezilor de partea marilor dușmani ai creștinătății⁸⁵.

⁷⁸ N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. III, pp. 75-76.

⁷⁹ W. Heyd, *op. cit.*, vol. II, p. 285, nota 6.

⁸⁰ N. Iorga, *Cronica lui Wavrin și românii*, în „Buletinul Comisiei Istorice a României”, IV, 1927, p. 85; Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 28.

⁸¹ N. Iorga, *Cronica lui Wavrin*, p. 88, p. 90; Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 28.

⁸² „*Tantum potuit Genuensium inexplebilis avaritia, quae pro his, quos transfretaverat a Turcis septuaginta millia aureorum percepit*” (Aeneae Sylvii Pii Pontificis *Epistolarum liber primus*, în idem, *Opera quae extant omnia*, Basileae, 1551, p. 565); vezi L. M. Tocci, *Ottaviano Ubaldini della Carda e una inedita testimonianza sulla battaglia di Varna (1444)*, extras din *Mélanges Eugène Tisserant*, vol. VII, Città del Vaticano, 1964, pp. 124-124, pp. 97-130; Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 29.

⁸³ F. Babinger, *Die frühosmanischen Jahrbücher des Urudsch*, Hannover, 1926, p. 55, p. 111; Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 29, nota 5.

⁸⁴ Între alții de Hans Löwenklau (J. Leunclavii, *Annales Sultanorum*, Venetia, 1729, col 256; Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 29).

⁸⁵ N. Iorga, *Dardanelele. Amintiri istorice*, extras din „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, s. II, t. XXXVII, 1915, p. 16 (în extras); W. Heyd, *op. cit.*, vol. II, p. 286; *Die Vita (menaqibname) des Schejch Bedr ed-din Mahmud, gen. Ibn Qadi Samauna von Chalil b. Isma'il b.*

Perspectiva instalării venețienilor la Gallipoli în 1444 era pentru genovezi inacceptabilă: Genova nu riscase în secolul al XIV-lea un război pe viață și pe moarte ca să-i împiedice pe rivali să ocupe Tenedosul, poziție-cheie la intrarea în Dardanele pentru a le permite acum să controleze navigația prin Strâmători dintr-o poziție încă mai favorabilă. Pentru negustorii liguri din Romania, stăpânirea turcească la Gallipoli era răul cel mai mic, care contribuia la menținerea unui echilibru de forțe în Strâmători convenabil lor, echilibru pe care Genova singură nu avea mijloace să-l întrețină. Dependenți, așadar, existențial de Înalta Poartă, genovezii nu au ezitat în 1444 să se pună încă o dată, cu toate inconvenientele, în serviciul sultanului. Ei au făcut-o primordial nu pentru bănușii de aur primiți pentru „trădare” *in modum Jude*, după cum aprecia papa Pius II, ci pentru a se opune noii încercări a Veneției de a se instala la Gallipoli⁸⁶.

Succesul campaniei conduse de Iancu de Hunedoara în 1443 și perspectivele încă mai favorabile pe care le-a deschis pentru anul următor au determinat guvernul venețian să renunțe la ezitățile sale și să spere că, pe lângă înlăturarea presiunii turcești asupra stăpânirilor sale, va izbuti să-și sporească numărul posesiunilor, la loc de frunte situându-se Gallipoli. Dogele Francesco Foscarini a comunicat la 6 februarie 1444 comandantului flotei pe care se pregătea să-l trimită în Strâmători ordinul de a accepta eventuala oferta a locuitorilor din Gallipoli de a se pune sub protecția Veneției, dar că trebuia să-i anunțe că această luare în posesie se făcea „*in nomine Serenissimi Regis Hungarie et Polonie*”⁸⁷. O lună mai târziu, venețienii l-au înștiințat pe legatul papal Giuliano Cesarini că fuseseră informați despre bunăvoința sa față de republică în chestiunea Gallipoli⁸⁸. La începutul lunii iulie 1444, Gallipoli figura alături de Salonic și de alte locuri printre revendicările oficiale ale Veneției⁸⁹. Nu sunt motive de îndoială că cererea Serenissimei a fost acceptată de cardinal și de curia papală⁹⁰.

Murad II a abdicat în 1444 din proprie inițiativă în favoare fiului său Mehmed cu scopul de a-i ușura începutul domniei, care se dovedise – după cum

Schejch Bedr ed-din Mahmud, I. Teil: *Urtext nach der einzig erhaltenen Handschrift im Revolutions-Museum zu Istanbul (Sammlung Muallim Cevdet Nr. 228)*, ed. F. Babinger, Leipzig, 1943, p. 63; Fr. Pall, *Un moment décisif de l'histoire du Sud-Est européen: la croisade de Varna (1444)*, în „Balcania”, VII, 1944, pp. 116-117; F. Babinger, *Maometto il Conquistatore e il suo tempo*, Torino, 1957, p. 73 care nu exclude și participarea unor nave venețiene la această operație; G. Pitarino, *Chio dei Genovesi*, Spoleto, 1970 („Studi Medievali”, X, nr. 1, 1969), p. 58; C. Manfroni, *Le relazioni fra Genova, l'Impero Bizantino e i Turchi*, în „Atti della Società Ligure di Storia Patria”, XXVIII, nr. 3, 1989, p. 735; Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 29.

⁸⁶ F. Thiriet, *Régestes*, vol. III, Paris, 1961, nr. 2656 (5 iulie 1444); Fr. Pall, *Le condizioni e gli echi internazionali*, p. 462; Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 36.

⁸⁷ A. Cieszkowski, *Fontes rerum polonicarum e tabulario Reipublicae Venetae*, series I, fasc. 2 (*acta Vlasislao Jagellonide regnante*), Posnaniae, 1890, p. 74; D. Caccamo, *Eugenio IV e la crociata di Varna*, în „Archivio della Società Romana di Storia Patria”, III^a serie, LXXVII, nr. 1-4, 1954, pp. 70-71; Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 36.

⁸⁸ „... in factis Gallipoli” (D. Caccamo, *op. cit.*, p. 80); Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 36.

⁸⁹ „... et quod haberemus Gallipoli et Salonicum ac de aliis terris Grece <...> si Teucuri expellentur de Grecia” (D. Caccamo, *op. cit.*, p. 111); Ș. Papacostea, *Gênes, Venise et la croisade de Varna*, p. 36.

⁹⁰ *Ibidem*.

arăta experiența deceniilor precedente – o încercare dificilă și riscantă pentru majoritatea precursorilor săi⁹¹. Doritori să profite de vârsta necoaptă a noului sultan, care avea doar 12 ani, papa și împăratul Bizanțului au încurajat partida războinică din Ungaria, care, într-adevăr, l-a convins pe rege să declare pacea încheiată cu turcii nulă și neavenită și să reînceapă ostilitățile. Foștii dinaști din Rumelia s-au asociat fără rezerve acestei întreprinderi. În toiul crizei, Murad a fost rechemat din Anatolia și a întâlnit oastea ungaro-munteană la Varna în 10 noiembrie 1444. „Victoria otomană a hotărât soarta Balcanilor și a imperiului bizantin”⁹².

Murad și-a început al doilea sultanat în 1446 în campanii menite să supună pe vasalii balcanici răsculați în 1444. Cea dintâi intervenție, în 1446, a fost împotriva despotului Moreei, apoi, în 1448 și 1450, împotriva conducătorului albanezilor, Gheorghe Castriota, cunoscut și ca Iskender beg⁹³.

După o luptă violentă la Kosovo, Murad II a pus capăt ultimei tentative ofensive de pătrundere în Balcani a lui Iancu de Hunedoara⁹⁴.

Când a murit, la 3 februarie 1451, Murad II a lăsat imperiul otoman deplin refăcut după lovitura din 1402⁹⁵.

București–Galați

⁹¹ F. Babinger, *Von Amurath zu Amurath. Vor- und Nachspiel der Schlacht bei Varna 1444*, în „Oriens”, III, 1950, *passim*; reintronarea propriu-zisă a lui Murad II a avut loc în mai 1446 (H. İnalcık, *Imperiul Otoman*, p. 66).

⁹² *Ibidem*; otomanii au folosit în această bătălie de la Varna muschete (*ibidem*, p. 67).

⁹³ *Ibidem*, p. 66.

⁹⁴ *Ibidem*; C. Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, București, 1968, p. 48.

⁹⁵ H. İnalcık, *Imperiul Otoman*, p. 66.